

**До спеціалізованої вченої ради
ДФ 64.086.046 з атестації докторів філософії
у Національному юридичному університеті
імені Ярослава Мудрого**

**ВІДГУК
офіційного опонента
Домбровської Алли Володимирівни на дисертацію
Шапошник Анастасії Олександрівни
«Послуги в інноваційній сфері та їх договірно-правове забезпечення»,
поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дисертаційного дослідження Шапошник Анастасії Олександрівни «Послуги в інноваційній сфері та їх договірно-правове забезпечення» пов'язана з подоланням економічного спаду і забезпеченням стійкості та економічної незалежності країни. Тому, вкрай важливою постає проблема підвищення ефективності використання наукових розробок та впровадження результатів фундаментальних та прикладних досліджень у виробництво.

Сучасною тенденцією розвитку більшості суб'єктів господарювання є інноваційний шлях, який передбачає використання новітніх досягнень у галузі техніки і технології для покращення результатів фінансово-господарської діяльності та насичення ринку різноманітною конкурентоспроможною продукцією.

Чинне законодавство України не задовольняє всіх потреб у регламентації відносин у сфері інноваційної діяльності. Положення нормативних актів є застарілими, неузгодженими та фрагментарними і, відповідно, не можуть забезпечити повне регулювання відносин, пов'язаних з наданням інноваційних послуг.

Сучасний стан наукових розробок з інноваційної проблематики також має фрагментарний характер. Зокрема, відсутні дослідження, присвячені правовому забезпеченню відносин з надання послуг в інноваційній сфері.

Дисертацію підготовлено відповідно до плану наукових досліджень кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого у межах державної цільової комплексної програми «Правове забезпечення реалізації політики держави на пріоритетних напрямках

економічного розвитку та у сфері екологічної безпеки» (номер державної реєстрації 0111U000962).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна зумовлюється достатньо високим науково-теоретичним рівнем та практичною значущістю положень та висновків за результатами дисертаційного дослідження.

Метою роботи Шапошник А. О. є розробка теоретичних підходів до господарсько-правового, у тому числі договірного, регулювання відносин, пов'язаних з їх наданням послуг в інноваційній сфері, та формування на основі отриманих висновків, пропозицій та рекомендацій щодо вдосконалення національного законодавства з цих питань.

Проведений аналіз роботи та зроблених на його підставі висновків, дозволяє стверджувати, що дисертантці вдалося досягти мету і виконати поставлені завдання.

Дослідження базується на комплексному та системному підході до визначення особливостей правового забезпечення господарсько-договірних правовідносин з надання послуг в інноваційній сфері, в результаті чого сформульовано нові теоретико-методологічні положення та науково обґрунтовані висновки й пропозиції з удосконалення нормативно-правової бази з окреслених питань, що характеризується необхідним рівнем наукових узагальнень та висновків. Це значною мірою обумовлено і характером дослідницької бази. Спираючись на детально розроблений план наукової роботи, дисертантка значною мірою занурилася в теоретичну проблематику окреслених питань, що надало їй можливість здійснити глибокий науковий пошук і забезпечило комплексний розгляд поставлених завдань. У процесі дослідження дисертанткою було проаналізовано значний обсяг нормативного матеріалу, зроблено огляд наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених у сфері права та економіки. Положення та висновки дисертації ґрунтуються на потужній джерельній та емпіричній базі, що складається з міжнародного й національного законодавства, публікацій в засобах масової інформації, словниковій та довідковій літературі, матеріалах опитувань, інтерв'ювання, а також статистичних дослідженнях, що проводились у цій сфері.

Структура дисертації обумовлена метою, завданнями і предметом дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, що містять дванадцять підрозділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Обсяг роботи відповідає встановленим вимогам і складає 169 сторінок основного тексту.

Ретельний аналіз дисертаційного дослідження свідчить, що всі його структурні частини пов'язані між собою і є логічним продовженням попередніх теоретичних висновків та узагальнень авторки. Сформульовані в дисертації положення та висновки є наукового обґрунтованими і достовірними. Це обумовлено вмільм застосуванням сукупності діалектичного, історико-правового, системно-структурного, порівняльно-правового та логіко-юридичного методів наукового пізнання.

Отже, ступінь обґрунтованості наукових положень та висновків, сформульованих у дисертації, є досить високим, пропозиції розроблено на належному науково-теоретичному рівні. Робота виконана дисертанткою у відповідності до визначених об'єкта та предмета дослідження.

Наукова новизна та достовірність висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації. Проведений аналіз дисертації А. О. Шапошник свідчить, що результати дисертаційного дослідження мають необхідний рівень наукової новизни і є достовірними. Використання дисертанткою значної наукової, нормативної й емпіричної бази сприяло глибокому, різнобічному висвітленню досліджуваної проблематики та формулюванню численних висновків і пропозицій. До положень та висновків здобувачки, які характеризуються науковою новизною можна віднести наступні.

Так, уперше у межах понятійного апарату інноваційного права, як підгалузі господарського права, запропоновано розмежування послуг в інноваційній сфері на інноваційні та допоміжні. Аналізуючи послуги, які мають місце в інноваційній сфері, авторка слушно виділяє послуги, що забезпечують функціонування інноваційної сфери, та інноваційні послуги як різновид інноваційної продукції. При цьому критерієм розмежування виступає співвідношення послуг з інноваційним процесом: інноваційні послуги є результатом кінцевого етапу інноваційного процесу, а допоміжні, у свою чергу, підвищують його ефективність та результативність. Результатом такого розмежування стає застосування до означених послуг різних правових режимів: до інноваційних послуг – режиму об'єктів інноваційної діяльності, до допоміжних послуг – режиму традиційних об'єктів господарських прав. (стор. 35-36 дисертації).

Брак теоретичного дослідження правової природи послуг в інноваційній сфері та особливостей їх надання, а також відсутність законодавчого визначення останніх, спонукали дисертантку до глибокого наукового осмислення зазначеної проблеми, в результаті чого з'явилося авторське визначення понять «інноваційні послуги» та «допоміжні послуги в інноваційній сфері». (стор. 25, 36, 68, 69-85 дисертації).

Дисертанткою вдало визначено ознаки інноваційних послуг, серед яких окреслено прямий зв'язок з інноваційною діяльністю, товароспроможним результатом якої вони є; визначено здатність до створення соціально-економічних ефектів на мікро- та макрорівнях; встановлено відповідний рівень новизни (інноваційності) з точки зору галузевого сегментування вітчизняної економіки; та відповідний рівень новизни (інноваційності) з точки зору технологічної складової – технологічного процесу надання послуг (стор. 51-52 дисертації).

У дисертації проведено ретельний аналіз причин зростаючої комодитизації інноваційних послуг, яка, з одного боку, пов'язана з насиченням (перенасиченням) ринку послугами, процес надання яких пов'язаний з застосуванням однакових та / або подібних (неконкуруючих) технологій, внаслідок чого інноваційна послуга трансформується в традиційний для відповідного ринкового сегмента продукт); а з іншого боку, з технологічним вдосконаленням наявних та появою нових (конкуруючих) інноваційних технологій надання послуг. У зв'язку з чим, визначено необхідність створення господарсько-правового механізму державного моніторингу процесів інноватизації третинного сектору економіки та одночасно процесів галузевої дифузії технологій з метою безперервного спостереження та обліку стану освоєння та впровадження інноваційних технологій у різні галузі нематеріального виробництва та визначення усталених (базових) для цих галузей технологій (стор. 62-63 дисертації).

У роботі надана комплексна класифікація послуг в інноваційній сфері за низкою критеріїв, зокрема: формою втілення результату послуг (послуги, які мають уречевлений результат; послуги, які не мають уречевленого результату); структурою послуги (послуги, що мають однорідну (просту) структуру, комплексні послуги / послуговий продукт); способом взаємодії послугодавця та замовника (послуги, що надаються під час безпосередньої взаємодії замовника та виконавця; послуги, що не передбачають безпосередньої взаємодії замовника та виконавця); типом послуги (господарсько-виробничі послуги; господарсько-споживчі послуги; внутрішньогосподарські послуги); галузевою належністю (фінансові послуги, інформаційно-консультаційні послуги, інформаційно-телекомунікаційні послуги, транспортні послуги, медичні послуги, сільськогосподарські послуги та ін.) тощо.

Особливої значущості набуває класифікація інноваційних послуг, яка визначає рівень інноваційності з точки зору ступеня технологічної новизни процесу їх надання та територіально-галузових меж комерціалізації. Означений критерій запропоновано взяти за основу формування правових режимів

інноваційної діяльності, предметом якої є надання інноваційних послуг (стор. 43, 51-52 дисертації).

Слід погодитися зі слушною думкою авторки про необхідність багаторівневого договірного регулювання процесу проєктування інноваційних послуг до виробничого відтворення, у процесі якого відбуватиметься укладення різних видів договорів, як-от: про спільну інноваційну діяльність, про трансфер технологій, про виконання науково-технічних робіт, а також договорів про надання допоміжних послуг в інноваційній сфері (договорів про надання послуг у сфері патентно-ліцензійної діяльності, зокрема з інформаційного пошуку, організації проведення експертизи, реєстрації прав на об'єкти інтелектуальної власності; договорів про надання маркетингових та консалтингових послуг в інноваційній сфері; договорів про надання послуг технологічного аудиту та комплексних інжинірингових послуг; договорів про надання послуг з оцінки майнових прав на інноваційні технології, інноваційні продукти; договорів про надання послуг зі страхування інноваційних ризиків тощо).

Тому дуже корисною виявляється пропозиція дисертантки щодо законодавчого закріплення договору про надання інноваційних послуг, який крім істотних умов для договорів про надання певних видів послуг, повинен містити істотну умову про використання інноваційної технології (технологій) у процесі надання таких послуг із визначенням гарантованих для замовника результатів її застосування (стор. 109-110 дисертації).

Вимогам наукової новизни відповідають й інші окремі положення рецензованої дисертаційної роботи. Всі ці положення та висновки є достатньо аргументованими та обґрунтованими. Вони є відповідним внеском у розвиток науки господарського права і мають значення для подальшого їх дослідження.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані в ході дослідження наукові положення і пропозиції можуть бути використані:

- у науково-дослідницькій сфері – для проведення подальших наукових досліджень особливостей нормативно-правового та договірного регулювання інноваційної діяльності та правових режимів об'єктів такої діяльності;

- у правотворчій діяльності – при складанні відповідних програмних документів та удосконаленні чинного господарського законодавства України;

- у навчально-методичному процесі – при підготовці підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій та навчальних програм курсів «Господарське право України», «Інноваційне право», «Договірно-правове регулювання відносин у сфері господарювання» тощо.

Положення і висновки, сформульовані в дисертації, теоретично обґрунтовані та сформульовані з урахуванням вимог юридичної техніки, деякі з них мають дискусійний характер, що обумовлює можливість проведення подальших наукових пошуків особливостей правового забезпечення відносин, пов'язаних з наданням інноваційних послуг.

Повнота викладу положень дисертації в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Наукові висновки і практичні рекомендації авторки достатньо апробовані, про що свідчить кількість публікацій та виступів на наукових конференціях, а саме 10 наукових публікацій, з яких 4 статей – у фахових наукових виданнях України, 1 стаття у міжнародному спеціалізованому виданні та тези 5 наукових доповідей на конференціях та круглих столах.

Джерельна база дисертації включає 186 найменувань використаних джерел, що є достатнім для виконання поставлених завдань. У дисертації наявні посилання на відповідні джерела інформації в разі творчого використання ідей, розробок, тверджень інших авторів, дотримано вимоги законодавства про захист авторських прав, надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності.

Дискусійні положення та зауваження. У цілому, позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Шапошник А. О., необхідно зазначити, що їй притаманні певні дискусійні моменти, а окремі питання вимагають додаткової аргументації.

1. На стор. 25 дисертації наведено нормативне поняття інноваційної діяльності, як діяльності, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг, на підставі якого авторкою зроблено висновок, що результатами інноваційної діяльності можна визначити нові конкурентоздатні товари та послуги, які є результатами наукових досліджень та розробок.

Не можна погодитись із цим висновком, оскільки таке розуміння інноваційної діяльності є дуже вузьким. Дійсно, і законодавець, і деякі з авторів вважають результатом інноваційної діяльності новий або вдосконалений продукт, впроваджений на ринку, новий або вдосконалений технологічний процес, що використовується в практичній діяльності, або новий підхід до процесів організації виробництва, праці, управління та інших сфер.

Для визначення інновацій слід враховувати глибші фактори, необхідні для отримання економічної та соціальної цінності від технологій. Будь-яка нова ідея перед тим, як її повна вартість буде реалізована у вигляді товарів та послуг, потребує поширення, наприклад, в інноваційному хабі, великій екосистемі, до

якої входять компанії, стартапи, університети та інші суб'єкти інноваційних правовідносин, що передбачає обмін думками, знаннями та навичками, співпрацюючи для розробки нових продуктів і послуг (відкриті інновації).

2. Авторкою запропоновано визначення поняття інноваційної послуги та допоміжних послуг в інноваційній сфері. Зокрема, на стор. 35-36 дисертації інноваційною визначається конкурентоздатна нова або технологічно вдосконалена (більш високої якості) послуга, процес надання якої засновано на інноваційній технології / технологіях (кваліфікованих за результатом державної експертизи уповноваженим органом як інноваційні технології), що забезпечує можливість отримання нових та / або додаткових соціально- економічних ефектів у третинному секторі економіки.

З даного визначення можна зробити висновок, що усі інноваційні технології потребують обов'язкової державної експертизи. Однак, по-перше, це не є законодавчою вимогою, оскільки зазначена обов'язковість стосується інноваційних проєктів, що інвестуються за рахунок бюджетних коштів, проєктів, замовниками яких є органи державної влади чи органи місцевого самоврядування, а також проєктів, що інвестуються за рахунок інших джерел, але лише з питань додержання екологічних, містобудівних та санітарно-гігієнічних вимог (відповідно до статті 330 ГК України). По-друге, така державна експертиза гальмуватиме процес реалізації конкурентоздатного інноваційного проєкту, оскільки прискорена динаміка споживання та постійний розвиток технологій роблять багато речей застарілими за короткий час.

3. У висновках до першого розділу дисертації (стор. 85, 87) авторкою використовується поняття «сервісні інновації» як синонім поняття «інноваційні послуги». Однак у тексті першого розділу дисертації порівняння термінів «сервісні інновації» та «інноваційні послуги» відсутнє, тому незрозуміло, чи є ці терміни тотожними, чи між ними все ж таки є різниця.

4. Як вбачається зі змісту дисертації, основним чинником (критерієм) формування правових режимів інноваційної діяльності, предметом якої є надання інноваційних послуг, рівень інноваційності послуг визначається з точки зору ступеня технологічної новизни процесу їх надання та територіально-галузевих меж комерціалізації. У зв'язку із цим потребує уточнення авторське розуміння означеного правового режиму та обґрунтування обрання як основи його формування саме такого критерію.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.

Дисертаційна робота Шапошник Анастасії Олександрівни «Послуги в інноваційній сфері та їх договірно-правове забезпечення», є самостійним, завершеним науковим дослідженням, виконана на високому теоретичному рівні, матеріал дисертації викладено в логічній послідовності, усі висновки отримали необхідну і достатню теоретичну аргументацію та є методологічно обґрунтованими. Зміст дисертаційної роботи висвітлений достатньо повно, виклад запропонованих в роботі положень базується на ґрунтовному опрацюванні наукових та нормативних джерел з проблематики дисертаційного дослідження. Дисертаційна робота Шапошник А. О. відповідає спеціальності 081 «Право». Робота пройшла належну апробацію. Дисертація є самостійною завершеною роботою, в якій відсутні порушення академічної доброчесності.

Викладене вище дозволяє зробити висновок про те, що дисертація «Послуги в інноваційній сфері та їх договірно-правове забезпечення» за змістом і формою відповідає вимогам Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України «Про присудження ступеня доктора філософії» від 6 березня 2019 р. № 167 (зі змінами) та Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40, а її авторка, Шапошник Анастасія Олександрівна, заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право».

Офіційний опонент:

Доцент кафедри правового
забезпечення господарської діяльності
Харківського національного університету
міського господарства імені О. М. Бекетова

А. В. Домбровська

7.6.0. Справжність підпису Домбровської А. В. підтверджує
Начальник відділу кадрів Харківського
національного університету міського
господарства імені О. М. Бекетова

